

DON MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASH HAMDA UNI JAHON BOZORIGA EKSPORT QILISH

Baratova Nargiza Turg'unboyevna

Termiz muhandislik-texnologiya instituti

Sirtqi bo'lim Oziq-ovqat texnologiyasi (don mahsulotlari)

yo'nalishi 3-kurs talabasi.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada don mahsulotlarini qayta ishlash hamda uni jahon bozoriga eksport qilish haqida bir qator ilmiy-nazariy mulohazalar o'rin olgan bo'lib bu ko'pchilik uchun foydali bo'ladi degan umiddamiz.

Kalit so'zlar: Oziq-ovqat, don mahsulotlari, mahsulot, sifat, jahon bozori, paxta, o't urug'lari, xomashyo.

Bozor iqtisodiyoti mulkchilikdan qat'iy nazar hozirgi kunda har bir xo'jalik rahbari, muhandis, mutaxassis, ishchi-xodimga xomashyo, mahsulot sifati va uning yaxshilanishi haqida jiddiy talablarni ko'ndalang qo'ymoqda. Agrar sohada boshqaruv tizimi tubdan o'zgartirilib fermerlik harakatini shaklantirilishi davlat tomonidan mavjud yer resurslaridan oqilona foydalanish, aholini oziq-ovqatga bo'Mgan ehtiyojini miqdor va sifat darajalari bilan ta'minlashga qaratilgan.

Don mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash mutaxassislari tomonidan nazariy bilim va amaliy tajribalami chuqur o'zlashtirish davr talabiga aylanganligini dunyo tajribalari ko'rsatmoqda. Fermer xo'jaliklariga o'zi yetishtirgan xomashyoni saqlash va qayta ishlash uchun davlat tomonidan me'yoriy-huquqiy baza va zarur shart-sharoitlar yaratildi.

Yetishtirilayotgan meva-sabzavot, poliz, paxta va g'alla mahsulotlarini qayta ishlab, jahon bozoriga nafaqat yarim fabrikat, balki sifatli tayyor mahsulotlarni eksportga chiqarish imkoniyatlari mavjud. Yaratilgan bazalardan to'liq foydalanish uchun qishloq xo'jalik mahsulotlarini saqlash va qayta ishlashda chet elning ilg'or texnologiyalarini ishlab chiqarishda qo'llash yuqori samara beradi.

Fan va texnikani shiddatli ravishda rivojlanishi ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, texnologiyalarini mukammallashuvi, sifatga bo'lgan talablarni oshirib, olingan hosilni saqlash va uni qayta ishlashda texnologiyani yangi usullarini qo'Mlash ishlab chiqarish talabiga aylanmoqda. Yildan yilga g'alla yetishtirish ko'payib respublikamizda ichki bozor to'liq don va don mahsulotlari bilan ta'minlanib, g'alla eksport qilishga erishildi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sifat samarasi, iqtisodiyotning asosiy strategiyasi bo'lishi shart. Joylarda xomashyoni saqlash va qayta ishlashni yo'lga qo'yib yirik va kichik ishlab chiqaravchilarni qo'llab quvatlash, yangi innovatsion texnologiyalarni qo'llash iqtisodiy samaradorlikni va sifatni taminlashga imkon yaratadi. Xomashyo yetishtirish, uni qayta

ishlash va tayyor mahsulotlarni xususiyatlarini yaxshi biladigan. ishtimoiy-iqtisodiy va huquqiy bilimlar bilan qurollangan malakali, mutaxassislarga bozor iqtisodiyoti sharoitida talab kuchayib boradi.

Har qanday don uy uyumi saqlash davrida hisobga olinishi lozim bo'lgan muayyan fizik xossalarga ega bo'ladi. Bunday fizik xossalarga quyidagilar kiradi: sochiluvchanlik, o'z-o'zidan saralanish, g'ovaklik, har xil gaz va bug'larga nisbatan sorbtionlik, (gaz va bug'larni o'ziga singdirishi), issiqlik sig'imi, issiqlik o'tkazuvchanlik, harorat o'tkazuvchanlik, issiqlik va namlik o'tkazuvchanlik.

Bu xossalardan to'g'ri va mohirlik bilan foydalanish isrofgarchilikni kamaytiradi. Don uyumi sifatini oshirish, shuningdek donni qayta ishlash bilan bog'liq bo'lgan barcha korxonalar va tashkilotlarda hamda un ishlab chiqarishda donning to'xtab qolishi, tizimlarda donlarning ushlanib qolinishini oldini olishga imkon beradi. Donning fizik xossalari mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish jarayonlarida, shu jumladan donlarni xirmonlarga joylashtirish, quritishning zamonaviy usullarini tadbiiq etish, donni qayta ishlash bilan bog'liq jarayonlarda tebranma transportyorlarni qo'llash va donlarni yirik inshootlarda saqlashda ayniqsa muhimdir. Don massasi ikki fazali dispers sistema bo'lib, sochiluvchan material hisoblanadi.

Yaxshi sochiluvchanlik donni noriyalar, transportyorlar, pnevmo-transportyorli uskunalarda aralashtirish joylash, omborxonalar va transportlarga joylash va boshqalarda yengillik tug'diradi. Hozirgi paytda donni ortish-tushirish ishlarida, sochiluvchanlik xususiyatlaridan keng ko'mamda foydalanilmoqda. Bu prinsipga bog'liq holda un va yorma zavodlarida don elevatorlari vertikal uslubda qurilgan.

Maxsus noriyalar yordamida elevatorning yuqorigi qavatiga ko'tarilgan don massasi o'zining to'kiluvchanligi natijasida pastga belgilangan mashinalarga oqib tushadi. Silos elevatorlarda yuklash-tushirish jarayonlari ham yuqoridagi prinsipga aslangan. Omborxonalar don massasiga to'ldirish darajasi ham sochiluvchanlikka bog'liqdir: sochiluvchanlik qanchalik yuqori bo'lsa silosning to'lishi shunchalik tez va yaxshi bo'ladi.

Shuningdek, sochiluvchanlik omborxonalar statistik hisoblashda qo'llaniladi. Donning sochiluvchanligi muhim ko'rsatkich bo'lib, u don omborlari, un, yorma va omuxta-yem zavodlari, yuklash-tushirish uskunalari va boshqalarni proyekt qilish va ularni ekspluatatsiya qilishda muhim ahamiyatga egadir. Odatda, don massasining sochiluvchanligi uchun ishqalanish burchagi va tabiiy qiyalikni o'lchash yo'li bilan aniqlanuvchi ishqalanish koeffitsienti xarakterlidir. Ishqalanish burchagi deganda don massasining biror yuzada sirpana boshlaydigan nisbatan kichik burchak tushuniladi. Don massasining tabiiy qiyaligi yoki og'ish burchagi deganda tekis yuzaga erkin to'kilyotgan don hosil qilgan konussimon shaklning yuzaga nisbatan burchagi tushuniladi.

Donning sochiluvchanligiga ko'pgina omillar ta'sir etadi. Bulaming eng asosiylari quyidagilardir: donning granulometrik tarkibi va granulomorfologik xarakteri, namlik,

aralashmalar turi va miqdori, material, don massasi oqib tushadigan yuzaning shakli va tuzilishi. Yuzasi silliq, sharsimon shaklga ega bo'lgan urug'lardan tashkil topgan don massasi yuqori sochiluvchanlikka, shuningdek nisbatan kichik ishqalanish burchagi va tabiiy oquvchanlik qiyaligiga ega bo'ladi. Bu turdagi donlarning sochiluvchanlik xususiyatiga yuqoridagi omillar nisbatan sezilarsiz ta'sir etadi. Donning shakli sharsimonlikdan qanchalik chetlansa va qanchalik uning yuzasi g'adir-budir bo'lsa, don massasining sochiluvchanligi shuncha kichik bo'ladi.

Misol qilib, sholi, arpa va suli donlarini olish mumkin. Mazkur donlarning sochiluvchanligiga boshqa omillar ham ta'sir ko'rsatadi:

- namlik,
- aralashmalar,
- don massasi

harakatlanayotgan yuzaning xarakteri va boshqalar. Agar don massasida aralashmalar mavjud bo'lsa, uning sochiluvchanligi pasayadi. Don massasi tarkibidagi yengil aralashmalar miqdori ortib ketisa, shuningdek notekis yuzali begona o't urug'lari ko'p miqdorda bo'lsa sochiluvchanlik umuman yo'qolishi mumkin. Bunday donlar dastlabki tozalashdan o'tkazilmaguncha ularni silos elevatorlarga joylashga ruxsat etilmaydi. Namlikning ortib ketishi don massasi sochiluvchanligini yetarlicha tushirib yuboradi.

Faqatgina sharsimonshaklga ega donlar bundan mustasnodir. Quyidagi jadvalda don massasining tabiiy qiyalik burchagi berilgan. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, nisbatan kattaroq bo'lgan shunday don massasida ifodalangan bu donlarning sochiluvchanligiga boshqa omillar ham sezilarli ta'sir etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shaumarov X.B., Islamov S.Ya. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va birlamchi qayta ishlash texnologiyasi. - T. Tosh DAU, 2011.
2. Крылова Е.Г. Упаковка и маркировка товара: Учеб. Пособие. – Мн.: БГЭУ, 2000.
3. www.xinchengcanmaking.com